

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Martin Havelka
Vliv války na utváření politických elit
v Bosně a Hercegovině

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jan Čuřík, Ph. D.

OLOMOUC 2010

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval Janu Čuříkovi za pomoc s výběrem tématu, doporučení týkající se literatury i samotného postupu pro vypracování. Dále bych mu chtěl poděkovat za vstřícný a ochotný přístup.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 29. března 2010

OBSAH

ÚVOD	1
1) DEFINICE ORGANIZOVANÉHO ZLOČINU.....	5
2) VÝVOJ V SFRJ BĚHEM 80. LET 20. STOLETÍ	7
3) VÁLKA	10
3.1) Druhy politických elit utvořených ve válce	10
3.2) Etnická nenávist a ostatní motivace pro konflikt.....	11
3.3) Sankce Organizace spojených národů (OSN).....	14
3.4) Role JNA ve válce v BiH.....	15
3.5) Bosňácké ozbrojené skupiny	16
3.6) Polovojenské organizace Srbů.....	18
3.7) Chorvatské ozbrojené skupiny	18
3.8) Obchodování	20
4) PO VÁLCE	22
4.1) Nacionalisté etablují výsledky války	22
4.2) Stěžejní rysy poválečného systému	24
4.2.1) Organizace bojovníků	24
4.2.2) Ekonomická politika	25
4.2.3) Ostraha hranic	26
4.2.4) Tajné služby	27
4.2.5) Aliance pro změnu – koalice bez nacionalistů.....	28
4.2.6) Efekty poválečného politického systému.....	28
ZÁVĚR.....	32
ANOTACE.....	36
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	37
Seznam pramenů	37
Literatura	40
ABSTRAKT	42
ABSTRACT.....	43

ÚVOD

Před téměř patnácti lety byl všeobecnou rámcovou smlouvou pro mír v Bosně a Hercegovině (Daytonskou dohodou) ukončen více než tříletý ozbrojený konflikt mezi třemi hlavními etniky (bosenskými Muslimy, bosenskými Srby a bosenskými Chorvaty). Celkový počet obětí je odhadován na 200 000, z čehož velkou část tvořilo civilní obyvatelstvo. Válka vedla také k vzniku cca milionové skupiny uprchlíků, která svou emigrací přímo ovlivňovala vnitřní politiku několika dalších států. Kromě přímého dopadu na celý Balkán měl tento konflikt negativní vliv na vnímání role mezinárodního společenství včetně Evropských společenství, která nezvládla svou úlohu ochránce míru a hlavně ochrany civilního obyvatelstva. Ani po patnácti letech nelze na tuto válku zapomenout, protože její důsledky stále trvají. Bosna a Hercegovina (BiH) se stále nedá považovat za zemi stabilní. Nestabilita je sice v současné době omezována stálou přítomností mezinárodních jednotek. Není však jisté, zda se mezinárodní společenství nebude tyto jednotky snažit přesunout do momentálně krizovějších oblastí. Proto je důležité zkoumat, nakolik se podařila poválečná rekonstrukce, kde tkví podstata nestability, a kde jsou kořeny nevraživosti a stálého nebezpečí dalšího konfliktu.

Hned v úvodu práce je nutno si vyjasnit použití některých pojmů. Předně budu v celé práci používat pro označení bosenských Muslimů coby národnosti výraz „Bosňák“ přesto, že je toto označení používáno až od roku 1993. Užívání jednotného pojmu by mělo přispět k lepší orientaci čtenáře. Stejně tak používám v práci pojmy jako válka, případně konflikt respektive ozbrojený konflikt výhradně jako označení pro občanskou válku v BiH mezi lety 1992-1995.

Dále je třeba upozornit, že tato práce je koncipována jako úzce specializovaná a není tudíž možné v jejím omezeném rozsahu popsat celkový kontext Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ), války, natož Všeobecné rámcové smlouvy pro mír v Bosně a Hercegovině (Daytonské dohody) a jí ustaveného poválečného systému v celé jeho šíři. Za tímto účelem

doporučuji prostudovat zdroje uvedené v seznamu literatury a pramenů na konci práce.

Cílem práce je vedle zpochybnění všeobecně přijímané teze o výlučně nacionalistické podstatě konfliktu zkoumání vztahu mezi organizovaným zločinem a politiky se zaměřením na poválečný vývoj. Zkoumání témat spojených s organizovaným zločinem je z pochopitelné snahy o konspiraci a co největší utajení omezen. Ambicí této práce není vyšetřování jednotlivých osob a případů, ale kvalitativní zhodnocení nacionalistickými politiky utvořeného systému z hlediska toho, jak napomáhá organizovanému zločinu v jeho aktivitách. K tomuto účelu používám formu případové studie s prvky komparace. Hlavním cílem výzkumu je potvrzení hypotézy, že organizovaný zločin za války pomáhal nacionalistickým politikům, za což se mu tito politici odvděčili částečnou legalizací a uzpůsobením systému tak, aby vyhovoval oběma stranám vzájemné „koalice“.

Na téma SFRJ a konfliktu spojeného s osamostatňováním jednotlivých federativních republik vzniklých po jejím rozpadu existuje dostatečné množství české i zahraniční literatury. Problémem zůstává, že se naprostá většina této literatury omezuje na nekritické přijímání výhradně nacionalistického pojetí konfliktu a zkoumání původu etnické a národnostní nesnášenlivosti v minulosti. Navíc konkrétně BiH není pro většinu autorů stejně v rámci bývalé SFRJ stejně zajímavá jako třeba Srbsko. Existuje tak pouze malé množství článků, které by hledaly původ války v BiH s důrazem na struktury organizovaného zločinu. I když se některý autor zmíní o spojení války s kriminalitou, pak jen v souvislosti s genocidou, etnickými čistkami a válečnými zločiny bez hledání hlubší kriminální podstaty války. Výjimku představují např. články Petera Andreade „*Criminalized Legacies of War*“ a „*The Clandestine Political Economy of War and Peace in Bosnia*.“ problémem těchto článků je, že jen minimálně analyzují poválečný vývoj. Dalším zdrojem může být literatura věnující se organizovanému zločinu v celosvětovém měřítku. Takovou kapitolu obsahuje například sborník: „*Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě*“ od trojice editorů Josefa Smolíka, Tomáše Šmída a Vladimíra Vaďury. Krom této kapitoly a několika málo investigativních článků je velice obtížné objevit literaturu zabývající se hlouběji poválečným působením organizovaného zločinu

v BiH. Zde je tedy nutno odhadovat a dedukovat z několika málo zveřejněných reportů, odhadů a tiskových zpráv v zemi přítomných mezinárodních jednotek. Největším problémem je nalezení literatury na téma bývalých bojovníků bosenské války. Prakticky jediným uceleným dílem na toto téma je článek Xaviera Bougarela „*The Shadow of Heroes: Former Combatants in Post-War Bosnia-Herzegovina*,“ přitom se jedná o stěžejní fenomén v poválečném vývoji BiH. Navíc se zájem o vnitřní politiku BiH v posledních pěti letech omezil téměř výhradně na spekulace o možném utváření teroristických buněk mezi islámskými bojovníky, kteří přicestovali do BiH během války a aktivně bojovali na straně Bosňáků.

Z důvodu mého omezení pouze na veřejně dostupné informace jsem byl donucen omezit časové rozpětí práce od 80. let 20. století po rok 2005. Za prvé byl ze strany akademických autorů zájem o vývoj v BiH naposledy spojen s desátým výročím podpisu Daytonské mírové smlouvy, který poté rychle opadl. Druhým důvodem je složitost poválečného systému BiH a v oblasti organizovaného zločinu obvyklá vysoká míra konspirace.

Geograficky se má práce soustředit na území SFRJ a po jejím rozpadu vzniklé BiH. Vzhledem k povaze válečného konfliktu, kdy dvě ze tří hlavních entit měly aktivní podporu svých národních států, není možné vývoj v těchto sousedních státech zcela opomenout. Přesahy do sousedních států jsou však vždy zdůvodněny svými vlivy na vnitřní vývoj v BiH.

Celou práci člením do čtyř hlavních kapitol. V první z nich vyjmenovávám současné definice organizovaného zločinu a za jejich pomoci sestavuji pomyslný ideální systém pro působení organizovaného zločinu. V těchto definicích poté hledám společné body, z nichž sestavuji definiční rysy pomyslného ideálního systému pro organizovaný zločin. Druhá kapitola popisuje počátky spolupráce oficiálních struktur SFRJ s organizovaným zločinem a začíná popisovat politicko-kriminální kariéru Fikreta Abdiče, na jehož příkladu bude tato spolupráce ilustrována. Třetí kapitola zkoumá roli kriminálních skupin během války a je rozdělena na osm podkapitol. První podkapitola rozděluje skupiny elit vzniklých válkou a definuje termín „politická elita“. Druhá z podkapitol zpochybňuje většinový výklad války coby konfliktu, ve kterém jsou všichni aktéři motivováni výhradně nacionalismem. V třetí kapitole

popisují vliv sankcí OSN na rozhodování politických elit. Následující tři podkapitoly popisují roli čtyř hlavních aktérů konfliktu a míru zapojení organizovaného zločinu. V kapitole „Bosňácké ozbrojené skupiny“ se záměrně nezmiňují o roli mudžáhidů, protože je považují za skupinu motivovanou náboženským fundamentalismem, který neměl nic společného s organizovaným zločinem ani nacionalismem. Na ně navazuje poslední podkapitola shrnující základní rys války, který měl na všechny aktéry zásadní vliv. Čtvrtá kapitola popisuje zásadní fakta poválečného vývoje spolu s analýzou systému. Obsahuje tři podkapitoly, které se zabývají vztahem nacionalistických politiků se strukturami organizovaného zločinu a vlivem ukončení války na tento vztah. Druhá podkapitola je dále vnitřně členěna podle rysů, které měly na formování poválečného systému zásadní vliv včetně analýzy výjimky v podobě koalice bez nacionalistických stran. Třetí podkapitola je potom finální analýzou faktů a zhodnocení systému, který utvářejí spolu se srovnáním tohoto systému s ideálním typem z první kapitoly.

1) DEFINICE ORGANIZOVANÉHO ZLOČINU

Jednotná definice toho, co musí zločin naplňovat, aby se dal nezpochybnitelně označit za organizovaný, neexistuje. Stejně jako v případě termínu terorismus používá každý stát a organizace definici vlastní. Můžeme tím pádem vycházet z jednotlivých definic a hledat mezi nimi body průniku.

Definice EUROPOLu vyžaduje pro použití pojmu splnění sedmi podmínek¹:

- 1) Mezinárodní rozměr
- 2) Skupinová struktura
- 3) Použití legitimních podnikatelských struktur
- 4) Specializace
- 5) Vliv (korupce)
- 6) Použití násilí
- 7) Konspirativní metody

Miroslav Nožina uvádí následující definici, podle něj „jde o nezákonnou činnost více než dvou osob, konanou systematicky po delší dobu, zaměřenou na získání finančního prospěchu a využívající k tomu násilně získaného vlivu v prostředcích obchodu, průmyslu, médií, politických a soudních kruhů.“²

Podle Josefa Kuchty nabízí zboží, které je zákonem zakázáno, ale ve společnosti je po něm poptávka. Organizovaný zločin je podle něj nebezpečný mimo jiné tím, že „...podkopává demokratické procesy, hluboce zasahuje veřejnou správu a politické struktury, včetně ozbrojených složek.“ Z tohoto důvodu je také jeho zkoumání důležité nejen pro kriminologii, ale i politologii. Pro definování OZ uvádí J. Kuchta nutnost splnění následujících bodů³:

- A) Soustavnost, zaměření na zisk
- B) Dlouhodobost
- C) Členská základna

¹ *EU Organised Crime Threat Assessment 2007*. In: EUROPOL the European Police Office, s. 8. ([http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment_\(OCTA\)/OCTA2007.pdf](http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment_(OCTA)/OCTA2007.pdf)) (20.3.2010)

² NOŽINA, Miroslav: *Mezinárodní organizovaný zločin v ČR*. Praha, KLP 1997, s. 11.

³ KUČHTA, Josef: *Nové jevy v kriminalitě*. In: KUČHTA, Josef—VÁLKOVÁ, Helena a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha, C. H. Beck 2005, s. 464-468.

- D) Organizační struktura,
- E) profesionalita, vnitřní disciplína a dodržování mlčenlivosti, podřízení prospěchu organizace
- F) Subsidiární úloha násilí
- G) Bohatství, praní špinavých peněz
- H) Pronikání do oficiálních společenských struktur
- I) Mezinárodní spojení a působení

Federální úřad pro vyšetřování (FBI) ve Spojených státech amerických definuje „termínem organizovaný zločin každou skupinu mající nějakým způsobem formalizovanou strukturu a jejím primárním cílem je získat peníze prostřednictvím nezákonné činnosti. Tyto skupiny udržují svou pozici vlastním použitím nebo pohrůzkou násilí, korumpováním úředníků veřejné správy, uplácením nebo vydíráním. Celkově má významný dopad na lidi ve svém působišti, regionu nebo zemi jako celku.“⁴

„Podle Musila (1999) organizovaná kriminalita disponuje schopností absorbovat vymoženosti moderních technologií a organizačních principů, a protože navíc neuznává žádné omezení, ať již v podobě právních nebo jenom morálních norem, které jinak musí respektovat společenské instituce, dosahuje vysokého zisku, který jí dává ekonomickou a později i politickou sílu.“⁵

Z výše uvedených definic sestavuji obraz pomyslného ideálního prostředí pro organizovaný zločin. Toto prostředí by dosahovalo vysoké míry korumpovatelnosti oficiálních státních představitelů, každá zločinecká organizace by měla monopol ve svém oboru a mohla si sama určovat cenu svého zboží a služeb, zároveň by mohla působit skrytě a neoficiálními způsoby manipulovat státními institucemi. Kriminálními způsoby získané prostředky by v tomto imaginárním systému byly snadno legalizovatelné a organizovaný zločin by nemusel k dosažení svých cílů používat násilí, disponoval by však prostředky k jeho použití.

⁴ Glossary, Federal Bureau of Investigation (<http://www.fbi.gov/hq/cid/orgcrime/glossary.htm>) (20.3.2010)

⁵ SMOLÍK, Josef: *Uvedení do problematiky organizovaného zločinu*. In: SMOLÍK, Josef—ŠMÍD, Tomáš(Eds.): *Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě*. Brno, IIPS 2007, s. 12.

2) VÝVOJ V SFRJ BĚHEM 80. LET 20. STOLETÍ

V průběhu osmdesátých let dvacátého století probíhal v SFRJ proces znatelného osamostatňování jednotlivých federativních republik, které měly mnohdy zájem na oslabení institucí centrálních. Tento proces byl v mnoha ohledech nastartován vyhlášením federální ústavy roku 1974 a urychlen smrtí Josipa Broze Tita. V zemi se zvýšila ekonomická kriminalita: „jen v roce 1981 bylo spácháno 19 tisíc trestných činů, především v oblasti zahraničního obchodu, bankovníctví a vnitřního obchodu. Objevil se typicky 'jugoslávský vynález' – tzv. společenskokořistní zločin, resp. obcházení a porušování předpisů za účelem dosažení vysokého zisku.“⁶ Vyšetřování ekonomické kriminality bylo také značně ztíženo omezením mechanismů kontroly vrcholných politiků.⁷ Ministr vnitra Stane Dolanc dne 6. června 1982 „V té souvislosti 'otevřel' otázku zpravodajské ochrany orgánů federace, ve kterých pracovalo téměř dvacet tisíc lidí, o nichž 'nevíme takřka nic', protože kontrašpionáž nesmí do práce těchto orgánů vstupovat.“⁸ Pravomoci bezpečnostní služby zvýšeny nebyly, proto se nelze podívat, že za největším ekonomickým podvodem osmdesátých let v SFRJ stál právě představitel Ústředního výboru Svazu komunistů Bosny a Hercegoviny, svazového parlamentu a ředitel firmy Agrokomerc Fikret Abdič.⁹

Úspěch zemědělského konglomerátu Agrokomerc nacházejícího se v okrese Veliká Kladuša byl považován za hospodářský zázrak. V srpnu 1987 byla díky investigativním žurnalistům odhalena hlavní příčina jeho úspěchu. Agrokomerc byl založen na vydávání nekrytých směnek, které distribuoval minimálně 57 bankám ve čtyřech republikách. Celková hodnota směnek podepsaných bankou v Bihači byla 865 mil. amerických dolarů. Vydávání nekrytých směnek představovalo snadný zdroj financování s tím, že nemožnost

⁶ DIZDAREVIČ, Raif: *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví*. Praha, Jan Vašut 2002, s. 88

⁷ V roce 1966 došlo k odhalení masivního odposlouchávání a sledování politiků ze strany Aleksandara Rankoviče a jím ovládanou tajnou policií UDB. GLENNY, Misha: *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci*. Praha, BB Art 2003, s. 448

⁸ DIZDAREVIČ, R.: c. d., s. 88

⁹ HLADKÝ, Ladislav: *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země*. Brno, Doplněk 1996, s. 236.

jejich splácení kompenzovaly státní instituce. Zaběhlý postup však narazil na „kampaň proti korupci“ zavedenou federální vládou, která ukončila krytí ztrát z nekrytých směnek, čímž neplánovaně zapříčinila krach společnosti Agrokomerc.¹⁰ Následky se v tomto případě nerovnal pouhému krachu lokální společnosti, ale celojugoslávskému problému a uvržení Cazinské krajiny zpět do staletí trvající chudoby.¹¹ Případ vyústil v obvinění a odsouzení managementu podniku, ale i představitelů komunistické strany včetně rezignace vedení svazové republiky BiH. Jediným, kdo krachem Agrokomercu získal, byl Fikret Abdič, který se stylizoval do role disidenta, bojovníka proti totalitnímu režimu a oběti nedemokratických praktik. Tím si získal obdiv a popularitu mezi obyvateli Cazinské krajiny, ale nejen mezi nimi.

Propojení organizovaného zločinu s politikou však nebylo v SFRJ novým jevem. V mnoha ohledech bylo dokonce využíváno vládnoucím režimem. „SDB SFRJ využívala jejich služeb při loupežích citlivých diplomatických a politických dokumentů z ambasád a konzulátů cizích států, operacích proti jiným tajným službám a rovněž i při vraždách jugoslávských politických emigrantů.“¹² Tato spolupráce se také neodehrávala v nějakém zanedbatelném rozsahu. „Odhaduje se, že v 70. letech pracovalo pro federální ministerstvo vnitra přes 150 zločinců. Většina z nich byla 'zaměstnána' jako atentátníci a údajně zavraždili přes 60 jugoslávských emigrantů, sídlících převážně v západní Evropě. Kriminálníci spolupracovali s SDB v různých pašeráckých a jiných zločineckých operacích.“

Příklad společnosti Agrokomerc ukazuje nejen neudržitelné základy jugoslávského hospodářského růstu, ale i základ pro zapojení politiků do kriminálních struktur. V 90. letech 20. stol. využili jak F. Abdič, tak členové zločineckých organizací přicházející války ke svým vlastním cílům. F. Abdič využil svůj proces k prezentaci sebe sama coby disidenta a politického vězně, přestože byl do té doby členem federální vlády. Pochopil, že muslimská část

¹⁰ WOODWARD, Susan: *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*. Washington D. C., The Brookings Institution 1995, s. 87.

¹¹ JUDAH, Tim: *the Serbs: History, Myth & Destruction of Yugoslavia*. London, Yale University Press 2000, s. 111.

¹² SUCHÁNEK, Marek: *Srbský organizovaný zločin*. REXTER, 2, 2004, č. 1 (<http://www.rexter.cz/srbsky-organizovany-zlocin/2004/05/01/>)

BiH směřuje od komunismu k nové ideologii akcentující Islám a stal se členem Strany demokratické akce (SDA).¹³

¹³ HLADKÝ, L.: *c. d.*, s. 245.

3) VÁLKA

3.1) *Druhy politických elit utvořených ve válce*

Válka vedla v BiH k utvoření celkem čtyř skupin Bosňanů¹⁴ podílejících se přímo na vedení státu. Jejich dělení probíhá na základě způsobu, kterým se k dané pozici dostali.¹⁵

První skupinu tvoří politici nacionalistických stran, kteří během války vedli stát (resp. svou entitu) politicky. Bosňácké politické elity tak v tomto případě utvořili členové SDA spolu s rodinou a nejbližšími spolupracovníky A.Izetbegoviče z doby procesu s organizací Mladí muslimové.¹⁶ V Republice srbské přivedla válka k moci nacionalisty Srbské demokratické strany (SDS) a v případě chorvatské entity Chorvatské demokratické společenství (HDZ).

Druhou skupinou jsou náboženské autority. Ty umožnily díky své respektované pozici nahradit komunistickou ideologii internacionalismu nacionalismem na náboženském základě.¹⁷ Separatismus byl podporován katolickou i pravoslavnou církví¹⁸ a Bosňáci využívali své náboženství coby prvek spojující je s muslimskými a arabskými zeměmi.¹⁹ Mimo jiné pak náboženské hodnoty stmelovaly národ v mnohdy svízelné válečné atmosféře. Je logické, že tuto etnicko-náboženskou identitu úspěšně použitou ve válce chtěly nacionalistické elity uchovat a podporovat i do budoucna.

Jako třetí skupina jsou zde pracovníci organizací mezinárodního společenství. Tyto organizace v období války nahrazovaly některé funkce státu, např. hospodářskou pomocí zajišťovaly základní přežití obyvatelstva. Některé

¹⁴ V tomto smyslu všech obyvatel Bosny

¹⁵ Sestaveno podle BOUGAREL, Xavier: *The Shadow of Heroes: Former Combatants in Post-War Bosnia-Herzegovina*. International Social Science Journal, 58, 2006, č. 189, s. 452. (<http://hal.archives-ouvertes.fr/>) (20.3.2010) a LARISE, Dunja: *Corrupted Political Elites or Mafiotic State Structures? The Caso of the Federation of Bosnia and Herzegovina*. In: European Training and Research Centre GRAZ, s. 7-11..(http://www.etc-graz.at/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Journal/dunnja_larise_final_version.pdf) (20.3.2010)

¹⁶ LARISE, D.: c. d., s. 7.

¹⁷ Tamtéž, s. 7.

¹⁸ Tamtéž, s. 11.

¹⁹ viz. Bosňácké ozbrojené skupiny

z funkcí sociálního zajištění prováděly i po uzavření mírových dohod. Krom obyvatel BiH v mezinárodních organizacích našlo práci mnoho vracejících se emigrantů, kteří si v zahraničí zlepšili znalost jazyků.

Čtvrtá skupina zahrnuje představitele státu, kteří čerpají legitimitu ze své minulé kariéry bojovníka ve válce. Jejich respektovaná pozice má z velké části původ v SFRJ,²⁰ nacionalistické strany ji však přetvořily, přizpůsobily svým potřebám a přidaly náboženský prvek. Tato skupina se stala jednou z nejrespektovanějších také proto, že se války účastnily takřka dvě třetiny populace v aktivním věku²¹ a ke svým spolubojovníkům a velitelům mají mnohdy citový vztah. Jako příklad může sloužit Ante Jelavič, bývalý vedoucí logistiky HVO, pozdější ministr federální vlády za HDZ.²²

3.2) Etnická nenávisť a ostatní motivace pro konflikt

Nacionalismus je při hodnocení konfliktu na území bývalé Jugoslávie všeobecně přijímaným vysvětlením motivace jednotlivých aktérů. Jedná se o logický následek propagandy všech tří hlavních účastnických stran, z nichž mnohé chtěly maskovat pravé cíle polovojenských skupin. Pro pochopení kriminální dimenze konfliktu je však nutné hledat hlubší podstatu vzájemných vztahů.

Autoři jako Wilhelm Honig a Norbert Both vysvětlují vznik konfliktu existencí propracovaného plánu etnického čištění a rozdělení BiH na tři části. Podle nich byly operace polovojenských skupin stejně jako Jugoslávské lidové armády (JNA) prováděny natolik systematicky, že se nemohlo jednat o autonomní rozhodnutí několika jedinců,²³ tím spíše ne neorganizovaného davu, jak se snažili polovojenská uskupení popsat zejména srbští aktéři²⁴. Cílem plánu pod názvem RAM bylo podle Ladislava Hladkého: „Zajistit vojenskými prostředky všechna Srby obývaná území. Pro BaH byl plán doplněn speciálními

²⁰ BOUGAREL, X.: c. d., s. 452.

²¹ Tamtéž, s. 479.

²² LUČIČ, Ivo: *Evolution and Condition of the Elites in Bosnia-Herzegovina-A Personal View*. National Security and the Future, č. 3-4, 6, 2005, s. 162.

²³ HONIG, W.—BOTH, N.: c. d., s. 105.

²⁴ DODER, D.—BRANSONOVÁ, L.: c. d., s. 102.

dotatky 'Drina' a 'Most'. Součástí plánu bylo mimo jiné také ovládnutí Sarajeva.²⁵ S podobným vysvětlením přichází i Duško Doder a Louise Bransonová. Poslední dva autoři popisují také centrálně sestavený plán, ale polovojenské skupiny vidí jako nástroj pod kontrolou srbské tajné služby.²⁶ K provedení zmíněného plánu výborně sloužily polovojenské organizace, které nebyly oficiálně podřízeny politickým představitelům.²⁷ Tato forma outsourcingu umožňovala politikům oficiální osvobození od zodpovědnosti. Zločinecké organizace lákala vidinu zisku z krádeží, rabování a mýtného, které vybíraly od uprchlíků.

Organizovaný zločin měl v tomto ohledu rozhodování ulehčeno tím, že Bosňáci byli ze všech entit v BiH nejmasověji zastoupeni mezi nejvyššími společenskými třídami. Ve většině měst a vesnic byla povolání jako architekt, lékař, ředitel nebo drobný živnostník mnohem častěji vykonávána Bosňáky než příslušníky ostatních etnik.²⁸ S tímto postavením byl kromě majetku spojen i respekt místních obyvatel. „Jedna či několik chladnokrevných vražd – obvykle význačných Muslimů – stačila k tomu, aby Muslimové prchali.“²⁹ Ozbrojenci poté zkonfiskovali jeho majetek a kromě etnického vyčištění dosáhli i osobního obohacení.

O tom, nakolik byl organizovaný zločin v takovém plánu zainteresován, svědčí masivní nárůst vlivu albánského organizovaného zločinu v západní Evropě. „Balkánský organizovaný zločin se postupně od počátku 90. let v Západní Evropě přetváří na albánský organizovaný zločin, neboť ostatní skupiny se v drtivé většině vrátily zpět na Balkán, aby profitovaly z války.“³⁰ Je možné namítnout, že se zločinecké skupiny stahovaly na území Jugoslávie kvůli ziskům z pašování a pro velkou část z nich to opravdu platí. Jak si však ukážeme později, rozhodně to neplatilo pro všechny. Minimálně srbský ozbrojený zločin si krytí své kriminální činnosti nacionalismem již jednou

²⁵ HLADKÝ, L.: c. d., s. 268.

²⁶ DODER, D.—BRANSONOVÁ, L.: c. d., s. 119.

²⁷ Srbské politické strany utvořily své ozbrojené skupiny jako první.. „Většina početnějších uskupení byla buď přímo součástí srbských politických stran, nebo na ně měla alespoň těsné vazby.“ HONIG, W.—BOTH, N.: c. d., s. 104.

²⁸ VULLIAMY, Ed: *Bosnia: The Crime of Appeasement*. International Affairs(Royal Institute of International Affairs), 74, 1998, č. 1, s. 78.

(<http://www.jstor.org>)

²⁹ DODER, D.—BRANSONOVÁ, L.: c. d., s. 119.

³⁰ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAŽURA, V.: c. d., s. 138.

v minulosti vyzkoušel. „Srbské zločinecké sítě se v 80. letech soustředily kolem organizace Ravna gora, založené ve Frankfurtu nad Mohanem jako četnická politická organizace, sloužící převážně jako krycí organizace pro činnost organizovaného zločin.“³¹ Kontakty z dob SFRJ Srbové měli, proto bylo snadné je oživit.

Organizovaným zločinem ovládané polovojenské skupiny také nemusely apelovat pouze na etnickou averzi obyvatel BiH. Minimálně stejně důležité bylo dělení mezi městem a venkovem, i když to se často krylo s etnickou příslušností. Naprostá většina Bosňáků patřila ke kosmopolitnímu městskému obyvatelstvu (raja³²), zatímco velká část bosenských Srbů a Chorvatů pocházela z vesnice (papak³³). Toto venkovské obyvatelstvo s tradičně odtažitým vztahem k cizincům se přestěhovalo v období komunistické SFRJ do měst, kde hledala práci povětšinou ve zbrojním průmyslu, který byl v té době ve svazové republiky BiH cíleně soustřeďován. Tyto přesuny bosenských Srbů směřovaly do měst jako byla Banja Luce a Sarajevo. V případě hercegovských Chorvatů se jednalo hlavně o Mostar.³⁴ Typický „papak“ byl i Radovan Karadžič. „Když volal své krajany v dubnu 1992 na pomoc při obléhání Sarajeva, ze 150 000 sarajevských Srbů zůstalo 60 000, hlavně ti, kteří žili ve městě před imigrační vlnou padesátých let 20. stol.“³⁵

Neopomenutelným jevem by měla být i nezaměstnanost. Jestliže byl v roce 1992 prakticky celý zbrojní průmysl, který tvořil většinu pracovních míst, přestěhován do Srbska,³⁶ pak civilnímu obyvatelstvu nezbylo mnoho jiných možností. A právě zde se otevírala možnost pro rekrutování nových členů polovojenských organizací. Ty, jak bude zmíněno níže, problém obživy řešily každá po svém.

³¹ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAĐURA, V.: c. d., s. 139.

³² V Bosně používaný výraz pro původní obyvatele města. VULLIAMY, E.: c. d., s. 78.

³³ V Bosně používaný výraz pro obyvatele venkova přestěhované do měst. Tamtéž, s. 78.

³⁴ Tamtéž, s. 78.

³⁵ Tamtéž, s. 78.

³⁶ *Governance and Democracy in Bosnia and Herzegovina: Post-Industrial Society and The Authoritarian Temptation*. In: United Nations Public Administration Network, s. 12 (<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018624.pdf>) (20.3.2010)

3.3) Sankce Organizace spojených národů (OSN)

Už 25. září 1991 Rada bezpečnosti OSN (RB) ve své rezoluci č. 713 rozhodla o: „okamžitě zavedení všeobecného a úplného embarga na dodávku zbraní a vojenského materiálu do Jugoslávie.“³⁷ Jak již bylo popsáno výše, embargo nemohlo představovat výraznější překážku pro srbské polovojenské skupiny, které měly hlavní zdroj zbraní přímo na území Jugoslávie. Omezovalo však možnosti sebeobranu civilního obyvatelstva stejně jako schopnost spojené bosňácko chorvatské politické reprezentace utvořit pravidelné armády. Zbrojní embargo tak neplánovaně zasáhlo do formování ozbrojených složek BiH a nutilo politickou reprezentaci k použití nestandardních prostředků.

Nejdůležitějšími rezolucemi pro Srby tak byly ty zavádějící ekonomické sankce. První z nich představovala rezoluce RB č. 787 z 20. května 1992, která mimo jiné zakazuje přes území SFRJ přepravovat surovou ropu a ropné produkty.³⁸ Následovala rezoluce č. 820 ze dne 17. dubna 1993, kterou byl zakázán veškerý dovoz do oblastí v BiH pod Srbskou kontrolou vyjma humanitární pomoci a léků, bez souhlasu Republiky BiH.³⁹

Sankcemi byly všechny tři hlavní strany konfliktu donuceny navázat užší vztahy se skupinami, které měly know-how v oblasti pašování, znaly pašerácké stezky a věděly, jak porušovat mezinárodní sankce. Ať už se jednalo o zbraně, ropu, nebo ostatní nedostatkové zboží, organizovaný zločin ihned přispěchal s nabídkou. Z nepřítele každého státu se tak stal vítaný obchodní partner a z trestného činu služba národu a vlasti. Organizovaný zločin mohl do jisté míry diktovat pravidla a to mu vyhovovalo.

Blížící se konflikt nelákal organizovaný zločin jen vidinou zisku z pašování. Tím, že se jeho zákazníci stávali političtí představitelé budoucího

³⁷ *Resolution 713 (1991) of 25 September 1991*. In: Security Council Resolutions – 1991. (<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/49/IMG/NR059649.pdf?OpenElement>) (20.3.2010)

³⁸ *Resolution 787 (1992)*. In: Security Council Resolution – 1992. (<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/723/03/IMG/N9272303.pdf?OpenElement>) (20.3.2010)

³⁹ *Resolution 820 (1993)*. In: Security Council Resolution – 1993. (<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/222/97/IMG/N9322297.pdf?OpenElement>) (20.3.2010)

státu, mohl navázat přímé kontakty na nově budované instituce, čímž by naplnil další ze svých cílů.⁴⁰ Mohl do jisté míry spoluvytvářet pravidla a to mu vyhovovalo.

Chaos a absence právního státu pro něj představoval neodolatelnou možnost beztrestného provozování aktivit, jako bylo loupení, vydírání, racketeering (vymáhání výpalného), nucená prostituce, ovládání černého trhu a převádění válečných uprchlíků za neúměrně vysoký poplatek.⁴¹

3.4) Role JNA ve válce v BiH

JNA, v květnu roku 1992 přejmenovaná na Jugoslávskou armádu (VJ)⁴², měla sloužit k ochraně všech obyvatel federace bez ohledu na původ. V období války v BiH a Chorvatsku se však zřetelně přiklonila na stranu místní srbské populace. Od jara 1992, kdy se stahovala z Chorvatska, začaly jednotky JNA přímo zasahovat do bojů mezi paramilitantními skupinami.⁴³

V souladu s výše zmíněným plánem JNA obsazovala strategická místa v BiH⁴⁴ a rozdělovat bosenským Srbům zbraně. Mezinárodním společenstvím byla sice JNA donucena území BiH opustit,⁴⁵ její zbraně však ovlivňovaly konflikt až do konce.⁴⁶

JNA nebyla pro plány etnického čištění vhodným nástrojem. Skrze její jasnou strukturu velení by bylo příliš snadné zjistit, kdo vydal k etnickým čistkám rozkaz. Stejně tak mohli mít vojáci morální zábrany, které by jim nedovolovaly přímé násilí proti civilnímu obyvatelstvu. Pro účely etnických čistek byli lepší jedinci bez morálních zábran zato s kriminální minulostí.

⁴⁰ Konkrétně bod H) definice J. Kuchty (viz Definice)

⁴¹ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAŽURA, V.: c. d., s. 140.

⁴² PRTINA, Srdjan: *Přeměna Jugoslávské lidové armády na armádu srbskou*. Mezinárodní vztahy, 40, 2005, č. 4, s. 50.
(<http://www.iir.cz/upload/Mezinarodni%20vztahy/Archiv/2005/kompletniMV042005.pdf>).

⁴³ HLADKÝ, L.: c. d., s. 269.

⁴⁴ HONIG, W.—BOTH, N.: c. d., s. 102.

⁴⁵ Při odchodu zanechala JNA bosenským Srbům velkou část své výzbroje včetně těžké. PRTINA, Srdjan—STÝSKALÍKOVÁ, Věra: *Vývoj bezpečnostní situace v Bosně a Hercegovině (BaH)*. In: STÝSKALÍKOVÁ, Věra—SMÉKAL, Hubert(Eds.): *Zahraniční a Bezpečnostní politika Slovinska, Chorvatska a Rumunska a vývoj bezpečnostní situace v Bosně a Hercegovině*. Brno, IIPS 2005, s. 108.

⁴⁶ Kromě své výzbroje rozdělovala JNA bosenským Srbům již před začátkem konfliktu zbraně Teritoriální obrany, které spravovala. HONIG, W.—BOTH, N.: c. d., s. 102.

Tyto úkoly obstarávaly spolu s JNA působící polovojenské jednotky, které prováděly samotné etnické čištění. Jednotky JNA jim na oplátku zajišťovaly logistiku. „Navíc Jugoslávie už v červenci a prosinci 1991 v tichosti přijala zákony, jež vytvořily právní rámec pro začlenění polovojenských oddílů do JNA a přiznaly jim status pravidelného vojska včetně všech výhod, které z toho vyplývaly.“⁴⁷ V praxi se však mohly milice nadále vydávat za neorganizovaný dav ozbrojených civilistů, což politické reprezentaci vyhovovalo. JNA tak oficiálně z BiH odešla, i když stála pořád na straně bosenských Srbů.

3.5) Bosňácké ozbrojené skupiny

Jako jedna z prvních bosňáckých ozbrojených skupin začala být zakládána místními orgány SDA Vlastenecká liga (PL). Nedlouho po svém zformování byla PL oficiálně začleněna do nově vzniklé Armády Bosny a Hercegoviny (ABiH).⁴⁸ Na rozdíl od PL, organizované bývalým důstojníkem JNA Seferem Halilovićem,⁴⁹ byly ostatní polovojenské skupiny formovány značně živelně.

Velké počty ozbrojujících se civilistů zvýšily poptávku po zbraních. Jak vyplývá z definice organizovaného zločinu, přispěchal ihned na pomoc a začal vyrovnávat poptávku zvýšenou nabídkou. Nejdříve většinu zbraní obstarávali Chorvaté (viz níže), Bosňákům se však povedlo navázat kontakty s arabskými a muslimskými zeměmi.

Pro nákup zbraní sloužily dvě hlavní ambasády, ve Vídni a Záhřebu. Pro krytí zbraňových nákupů sloužila agentura Third World Relief Agency (TWRA). Za tímto účelem bylo zřízeno sedm účtů u Erste bank sloužících oficiálně pro shromažďování prostředků na humanitární pomoc. Ve skutečnosti sloužila zhruba polovina prostředků pro nákup zbraní.⁵⁰

Tváří v tvář blížící se přesile JNA a srbských polovojenských skupin rozhodlo Předsednictvo BiH v rámci konsolidace mocenských struktur sjednotit

⁴⁷ Tamtéž, s. 105.

⁴⁸ HLADKÝ, L.: c. d., s. 259.

⁴⁹ THOMAS, Nigel—MIKULAN, Krunoslav: *Válka v Jugoslávii: Bosna, Kosovo a Makedonie 1992-2001*. Praha, Grada, 2009, s. 4.

⁵⁰ LARISE, D.: c. d., s. 6.

všechny ozbrojené skupiny pod své velení.⁵¹ Tím sice ABiH výrazně navýšila počet vojáků, ale zároveň do svých řad vpustila spoustu bojovníků z kriminálního prostředí.

V průběhu války docházelo v ABiH k procesu profesionalizace, při níž byli místo lokálních velitelů s kriminálními vazbami upřednostňováni bývalí důstojníci JNA.⁵² Nakonec však stejně museli převážít lokální velitelé, protože počet bosňáckých důstojníků v JNA byl zanedbatelný.⁵³

Jako příklad pronikání jedné z těchto kontroverzních postav nám může sloužit Ismet Bajramovič zvaný „Čelo.“ Jemu podřízené jednotky v Sarajevu „rekvírovaly“ automobily, napadaly zahraniční novináře, kradly humanitární pomoc a vozidla UNPROFORu.⁵⁴ Jeho kriminální činnost nejen že nebyla vyšetřena, ale velením ozbrojeným skupinám svou moc ještě posílil. Podobné charakteristiky splňuje i Naser Orič oslavovaný jako hrdina obrany Srebrenice. Podle nizozemských vojáků střežících místní bezpečnou zónu terorizoval uprchlíky a na válce celkově vydělal. „Vzhledem k tomu, že uprchlíci neměli v místní samosprávě žádné zastoupení, přišly humanitární organizace v druhé polovině roku 1993 s návrhem, aby si zvolili zástupce, který by se podílel na rozdělování pomoci. Druhý den byl však zvolený muž nalezen zavražděný.“⁵⁵ Organizovaný zločin do ABiH lákala také tolerance rabování v opuštěných domech a povolení obchodování na frontě. Touto benevolencí se snažilo velení kompenzovat svou neschopnost vyplácet služné. Bojovníkům byly také rozdávány privatizační certifikáty.⁵⁶

S kriminálními aktivitami měla mnoho společného činnost nové tajné služby AID ustavené v rámci sestavování paralelních institucí. Její členská základna se částečně kryla se speciální jednotkou Seve. Tak jako by svou činností návaznost na praktiky SDB SFRJ. Mezi její úkoly totiž patřila likvidace vnitřních nepřátel v ulicích Sarajeva. Krom toho také její členové pašovali drogy a utajené peníze.⁵⁷

⁵¹ Tamtéž, s. 4.

⁵² BOUGAREL, X.: c. d., s. 481.

⁵³ Z celkového počtu důstojníků tvořili Bosňáci pouhá 2,5 %. PRTINA, S.: c. d., s. 50

⁵⁴ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAĐURA, V.: c. d., s. 141.

⁵⁵ HONIG, W.—BOTH, N.: c. d., s. 168.

⁵⁶ BOUGAREL, X.: c. d., s. 482.

⁵⁷ LARISE, D.: c. d., s. 8-9.

Zvláštní samostatnou skupinu představovali bojovníci separatistické republiky Západní Bosna, kterou vyhlásil Fikret Abdič v Cazinské krajině. Nejen, že se zde až do roku 1995 nebojovalo, ale místní polovojenské jednotky se i přes svůj muslimský původ zapojovaly do bojů proti Bosňákům na straně bosenských Srbů.⁵⁸

3.6) Polovojenské organizace Srbů

Jak již bylo uvedeno výše, byl počátek formování srbských polovojenských skupin výrazně usnadněn asistencí JNA. První milice byly zformovány přímo na území Srbska a do BiH se přesunuly spolu s JNA z Chorvatska. Asi nejznámější z nich je bezesporu skupina nazvaná Tygři. Vedl ji Željko „Arkan“ Ražnatovič. „... který svou gangsterskou „kariéru“ začal již jako mladistvý delikvent, bankovní lupič a posléze spolupracovník jugoslávských (resp. srbských) tajných služeb.“⁵⁹ Srbské vedení mu důvěřovalo natolik, že na něj převedlo naftové doly v jižní Slavonii, což⁶⁰ nám navíc naznačuje, jakými úkoly byl krom etnických čistek pověřen.

Stejně jako příslušníci ABiH, měli i Srbové tolerováno plenění opuštěných domů a obchodování na frontě spolu s příslibem podílu na privatizaci. „Snad nejilustrativnějším případem válečného marodérství byli tzv. Víkendoví válečníci (Víkendaši), kteří se shromáždili vždy v pátek odpoledne v Srby kontrolovaných oblastech a se zbraněmi v ruce plundrovali a ničili bosňácké vesnice a farmy. V neděli večer se opět stáhli a přes týden prodávali na černém trhu ukradené zboží.“⁶¹

3.7) Chorvatské ozbrojené skupiny

Bosenští Chorvaté zpočátku spoléhali, že jim ochranu zajistí jugoslávské státní instituce. Po incidentu v obci Ravno však se však začali ozbrojovat i oni.

⁵⁸ HLADKÝ, L.: c. d., s. 287.

⁵⁹ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAŽURA, V.: c. d., s. 140.

⁶⁰ JUDAH, T.: c. d., s. 274.

⁶¹ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAŽURA, V.: c. d., s. 140.

Rezervisté JNA tehdy obsadili obec Ravno a terorizovali její převážně Chorvatské obyvatele.⁶² Následné vyzbrojování zařizovali ve většině případů jejich krajané.

„Většina pěchotních zbraní pro rodící se chorvatskou armádu byla sovětského původu „importovaná“ z Maďarska, Rumunska a ostatních zemí bývalého sovětského Bloku. Trasy pro ilegální dovoz drželi pod kontrolou bývalí důstojníci JNA a jugoslávských tajných služeb chorvatského původu.“⁶³ Další pocházely z jižní Ameriky a byly zprostředkovány tamní chorvatskou diasporou.⁶⁴

Pro polovojenské skupiny bosenských Chorvatů se utvářejí dvě hlavní platformy. Jedna čistě chorvatská kloníci se ke spojení s Chorvatskem, kterou představovala Chorvatská rada obrany (HVO) a druhá multietnické Chorvatské obranné sdružení (HOS). „Chorvatská rada obrany se začala vytvářet na jaře 1992. Formálně podléhala velení společné Armády BiH, de facto se stala samostatnou ozbrojenou silou Chorvatského společenství Herceg Bosna, řízenou HDZ BaH, která byla odnoží chorvatské HDZ.“⁶⁵ Právě pro svou multietničnost a příklon k centrální vládě BiH bylo velení HOS zlikvidováno HVO. Oficiálně se jednalo o nešťastnou událost.⁶⁶

Stejně jako Bosňáci i Chorvaté upřednostňovali během války pro proces profesionalizace bývalé důstojníky JNA, těch však bylo jen o něco více než těch bosňáckých.⁶⁷ Na rozdíl od ABiH však měli Chorvaté dostatek peněz na placení služného bojovníkům. Ty pocházely z poplatků za průjezd konvojů s humanitární pomocí a příspěvků krajanů v diaspoře.⁶⁸

„Jednou z nejznámějších kriminálních formací s podporou chorvatské vlády byli Vlci vedení Bosňákem Jusufou 'Jukou' Prazinem, známým vyděračem a recidivistou ze Sarajeva. Jukovi muži vedli soukromý koncentrační tábor, kradli automobily, vybírali peníze a cennosti, zneužívali, unášeli a znásilňovali

⁶² HLADKÝ, L.: c. d., s. 259.

⁶³ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAĐURA, V.: c. d., s. 159.

⁶⁴ Tamtéž, s. 159.

⁶⁵ STOJAROVÁ, Věra: *Současné Bezpečnostní hrozby západního Balkánu: Kritická analýza konceptu bezpečnosti Kodaňské školy*. Brno, CDK 2007, s. 79.

⁶⁶ STYSKALÍKOVÁ, V.—SMÉKAL, H.: c. d., s. 108.

⁶⁷ Z celkového počtu důstojníků JNA tvořili Chorvaté 12 %. PRTINA, S.: c. d., s. 55.

⁶⁸ BOUGAREL, X.: c. d., s. 482.

civilisty bez ohledu na národnost, rabovali obchody a sklady ve městě a hájili monopol na černém trhu.⁶⁹

3.8) Obchodování

Paradoxním avšak pro tento konflikt charakteristickým rysem byl rozsáhlý obchodní styk probíhající dokonce mezi zneprátenými stranami. Od věci uloupených během rabování až po potraviny se dalo sehnat prakticky vše, bylo pouze nutné akceptovat cenu.

Na obléhání Sarajeva a dalších enkláv mohly vydělat jak polovojenské skupiny operující vně, tak ty uvnitř obléhaných měst. Jako příklad obléhaného města nám může sloužit Sarajevo, v němž byli např. kuřáci ochotní platit na černém trhu za jednu krabičku cigaret cenu v rozmezí 5-10 amerických dolarů.⁷⁰ Dlouhodobé obléhání tak organizovanému zločinu nejen vyhovovalo, dokonce se občas pokusili sestřelit letadlo s humanitární pomocí, aby zvýšili ceny na místním černém trhu.⁷¹ Příklad obchodování s obléhanými enklávami přibližuje situace v Srebrenici. Tamní vojáci OSN nakupovali od srbských polovojenských skupin potraviny. Srbové se jim pak sami nabídli, že by mohli rozšířit vzájemný obchod o dodávky Bosňákům s tím, že takovéto transakce probíhají běžně v ostatních bezpečných zónách.⁷²

Nakolik byla černému obchodu vyjadřována podpora oficiálních představitelů, dosvědčuje zřízení tzv. „zón obchodu“, které byly ušetřeny bojů. Do těchto „zón“ patřila Tuzla, Vares i nám již známá Cazinská krajina.⁷³ V nich mohl každý bez ohledu na etnický původ nakupovat nebo provozovat podnikatelskou činnost.

⁶⁹ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAŽURA, V.: c. d., s. 140.

⁷⁰ SUDETIC, Chuck: *Cigarettes a Thriving Industry in Bleak Sarajevo*. The New York Times, 5. 9. 1993.

(<http://www.nytimes.com/1993/09/05/world/cigarettes-a-thriving-industry-in-bleak-sarajevo.html?pagewanted=1>)

(21.3.2010)

⁷¹ THOMAS, Timothy: *Krizový management Spojených národů v Bosně. Problémy a doporučení*. *Vojenské rozhledy*, 4, 1995, č. 3, s. 58.

⁷² HONIG, W.—BOTH, N.: c. d., s. 164.

⁷³ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAŽURA, V.: c. d., s. 140.

Pro tuto práci je zvláště důležitá Cazinská krajina F. Abdiče. Ten projevil největší míru „podnikatelského ducha“, když se jako politik SDA dokázal dohodnout s oběma nepřátelskými stranami a podepsat s R. Karadžičem „dohodu o trvalém míru“.⁷⁴ Jak už mnohokrát předtím prokázal, byl schopen měnit své postoje podle toho, který z nich mu přinášel největší popularitu a osobní prospěch. Svou strategií v bosenském konfliktu přesně vystihl jeho skrytou podstatu: nejlepší postavení měl v této válce obchodník, který považoval politické otázky za podružné. Jinak než ekonomickým pohledem totiž nelze vysvětlit z čistě nacionalistického hlediska těžko pochopitelnou situaci, kdy srbská tajná služba (SDB) pod vedením Mihála Kertésze pašovala zbraně do Chorvatska a BiH výměnou za ropu a drogy.⁷⁵

⁷⁴ HLADKÝ, L.: c. d., s. 275.

⁷⁵ SMOLÍK, J.—ŠMÍD, T.—VAŽURA, V.: c. d., s. 142.

4) PO VÁLCE

4.1) Nacionalisté etablojí výsledky války

Po skončení války v roce 1995 a narychlo svolaných volbách roku 1996 se u moci udržely stejné nacionalistické strany tj. SDA, SDS a HDZ.⁷⁶ Nacionalističtí politici si museli poradit s odkazem války a svých úzkých vazeb na organizovaný zločin, jehož služeb za války využívali. Využili proto mezinárodního tlaku na amnestování válečných dezertérů a osob vyhýbajících se vojenské službě a spolu s nimi amnestovali také zisky z války, daňové úniky a zneužívání humanitární pomoci. Některým válečným zbohatlíkům tak byla dána možnost začít s ilegálními zisky z války legálně podnikat.⁷⁷ Dále pak rozšířili zákony na „dočasně opuštěný nemovitý majetek,“⁷⁸ který měl hlavně řešit nedostatek ubytovacích kapacit pro uprchlíky a veterány. Mohl však také sloužit elitám jednotlivých entit k získání majetku bohatých emigrantů a obětí konfliktu. Efekt posledně jmenovaného zákona však není nutné přeceňovat, protože byl brzy modifikován Úřadem vysokého představitele (OHR)⁷⁹. Důsledkem této modifikace bylo mnoho uprchlíků a válečných veteránů vystěhováno zpět do ubytoven z doby války.⁸⁰

Organizovaný zločin také začal financovat nacionalistické politické strany, které tak mají výhodu oproti ostatním politickým stranám v zemi.⁸¹ Nejde jen o podporu ze strany firem zlegalizovaných amnestií, které patří představitelům nacionalistické politiky, válečným velitelům a spekulantům, u kterých je těžko dohledatelný původ majetku. Finance jsou získávány i z výše zmíněných zpronevěr. Sponzoring může zařizovat i ta část na politické elity navázaného

⁷⁶ KASUM, Damir: *Vývoj politického systému Bosny a Hercegoviny po Daytonu a jeho současná podoba*. Středoevropské politické studie, 8, 2006, č. 2-3. (<http://www.cepsr.com>)

⁷⁷ ANDREAS, Peter: *Criminalized Legacies of War: The Clandestine Political Economy of the Western Balkans*. Problems of Post-Communism, 51, 2004, č. 3, s. 5. (http://www.brown.edu/Departments/Political_Science/documents/Criminalized_Legacies_of_War.pdf) (23.3.2010)

⁷⁸ BOUGAREL, X.: c. d., s. 483.

⁷⁹ Role OHR v bosenském politickém systému a jeho pravomoci viz KASUM, D.: c. d.

⁸⁰ BOUGAREL, X.: c. d., s. 486.

⁸¹ ANDREAS, P.: c. d., s. 5.

organizovaného zločinu, která zůstala v ilegalitě. Při hledání cest, jakými jsou strany a jednotlivci financování padá podezření na instituci s názvem Zavod za platni promet(ZPP),⁸² jejímuž důkladnému prozkoumání se tamní nacionalistické elity bránily.⁸³

Boj proti rozkrytí vazeb mezi organizovaným zločinem a politickými elitami se však neomezil jen na pasivní obranu. Příkladem může být atentát spáchaný na náměstka ministra policie Jozo Leutara, který se provinil tím, že chtěl vyšetřovat propojení bosňáckých politických elit s mafií. Vyšetřování bylo ukončeno obviněním jediného člověka. Obviněným byl náměstkův řidič, který při výbuchu sám utrpěl těžká zranění.⁸⁴ Podobně byl o rok později zavražděn srbský premiér Zoran Djindjič, který zavedl boj proti organizovanému zločinu kvůli potřebě finanční pomoci mezinárodního společenství.⁸⁵

Jedním z mála příkladů válečného spekulanta, který se spravedlnosti nevyhnul, byl F. Abdič. Ten před obsazením Cazinské krajiny uprchl k jednomu pod ochranu jednoho ze svých „obchodních partnerů“ (Chorvatska), kde mu byl poskytnut azyl, chorvatské občanství a ochrana před stíháním. Tento azyl však trval pouze do konce vlády Franjo Tudjmana a jeho HDZ. Po změně režimu v Chorvatsku byl F. Abdič tamním soudem odsouzen k dvacetiletému trestu. „Soud rozhodl, že Abdič byl zodpovědný za smrt 121 civilistů a tři válečných zajatců, jakož i za zranění více než 400 civilistů v průběhu 90. let 20. stol.“⁸⁶

⁸² ZPP byl pozůstatkem SFRJ. Jednalo se o druh banky, která měla monopol na platby od všech firem. Měl plnit sledovací funkci. Po rozpadu SFRJ neměl funkci žádnou krom toho, že si udržel monopol. Alternativní názvy byly v chorvatské entitě ZAP, v bosňácké ZPP a v RS *Sluzba za platni promet SPP*. KAMPSCHROR, Beth: *End of Payment Bureaux*. Central Europe Review, 3, 2001, č. 1.

(http://www.ce-review.org/_search.html)

(20.3.2010)

Tyto instituce byly zrušeny k 31. prosinci roku 2000. *The government of Bosnia and Herzegovina: Letter of Intent of the government of Bosnia and Herzegovina*. In: International Monetary Fund.

(<http://imf.org/external/np/loi/1999/061499.htm>)

(23.3.2010)

⁸³ KOVAC, Janez: *Bosnian Graft Charges Cue The Return Of 'The Untouchables*. In: Institute for War & Peace Reporting.

(http://www.iwpr.net/?o=156155&p=bcr&s=f&apc_state=hena-Bosnia%20and%20smuggling_3_publish_date_1_10_long_71)

(23.3.2010)

⁸⁴ LARISE, D.: c. d., s. 12.

⁸⁵ ANDREAS, P.: c. d., s. 7.

⁸⁶ *Bosnia candidate jailed for war crimes*. BBC News, 31.7.2002

(<http://news.bbc.co.uk/>)

4.2) Stěžejní rysy poválečného systému

4.2.1) Organizace bojovníků

Pod organizace bojovníků pojmem si nelze představovat jen skupinu veteránů války, protože zahrnuje mnohem širší skupinu lidí. Tato skupina nazývaná boračka populacija (bojující populace) označuje bývalé bojovníky, válečné invalidy a rodiny padlých vojáků. Vzhledem k tomu, že se bojů účastnily téměř dvě třetiny všech mužů odvodního věku, čítá celá bojující populace prakticky většinu obyvatel BiH.⁸⁷

První organizace padlých a postižených vznikla již v roce 1993. Výraznější úloha jim však připadla až po válce. Bosensko srbská BORS stejně jako bosensko chorvatská HVIDRA byly ihned ovládnuty nacionalistickými stranami. Bosňáci se zpočátku sdružovali v JOB se silným vlivem Sociálně demokratické strany SDP. Byli však vyzváni SDA, aby přešli do jí založené SDB.⁸⁸ Hlavní organizace jsou brány státem za oficiálního partnera, který obdrží dotace, materiální pomoc a sestavuje seznamy příjemců sociální podpory. Navíc tyto organizace určují stupeň invalidity nebo přidělují pracovní místa a bydlení.⁸⁹ Právě výdaje na sociální podporu bojující populace tvoří jednu z největších položek v rozpočtu.⁹⁰

Nejvyšším soudem byl F. Abdičovi trest snižen z 20 na 15 let. *Background Report: Domestic War Crime Trials 2005 13 September 2006*, In: The Organization for Security and Co-operation in Europe, s. 23. (http://www.osce.org/documents/mc/2006/09/20668_en.pdf)

(23.3.2010)

⁸⁷ BOUGAREL, X.: c. d., s. 479.

⁸⁸ Tamtéž. s. 483.

⁸⁹ Tamtéž. s. 484.

⁹⁰ *Governance and Democracy in Bosnia and Herzegovina: Post-Industrial Society and The Authoritarian Temptation*. In: United Nations Public Administration Network, s. 26.

(<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018624.pdf>)

(20.3.2010)

4.2.2) Ekonomická politika

Je nepopiratelným faktem, že se všechny vlády v BiH musely potýkat s problémy způsobenými válkou a odkazem jugoslávské ekonomiky. Zahraniční finanční pomoc v celkové hodnotě kolem pěti mld. amerických dolarů⁹¹ mohla v tomto ohledu sloužit ke kompenzaci škod a obnovení nezávislosti země. V roce 1998 se však objevila zpráva o zpronevření části této pomoci.

Podle New York Times odhalila Úřadem vysokého komisaře (OHR) nově vybudovaná protikorupční jednotka možné zpronevření prostředků na obnovu BiH. Jejich celková částka měla dosahovat až jedné miliardy amerických dolarů. Nejvíce zarážející bylo, že se na těchto podvodech měli podílet nacionalističtí politici všech tří hlavních entit.⁹² Podle L. Hladkého se sice nakonec nejednalo o tak vysokou částku,⁹³ ale svědčí to dostatečně o tom, jak bylo se zahraniční pomocí nakládáno. Pokud peníze přesto prošly „korupční pavučinou,“ nemuselo to nutně znamenat, že byly vynaloženy účelně.

Vláda nezpracovává analýzy, které by ji určily oblasti investování, ani strategické plány zahrnující cíle. Např. v zemědělství byly investice směřovány do nekonkurenceschopných odvětví přesto, že existující analýza Organizace OSN pro výživu a zemědělství jasně napovídala, která odvětví jsou konkurenceschopná a která ne. S tím souvisí i neschopnost vlády naslouchat nejen potřebám občanů, ale dokonce ani nižším správním útvarům.⁹⁴ Bosenští představitelé tak stejně jako v 70. letech 20. stol. stát příliš svazují s hospodářskou pomocí ze zahraničí.⁹⁵

Dalším rysem ekonomiky BiH je vysoká nezaměstnanost dosahující mezi lety 2000-2002 stále ještě 40 %.⁹⁶ Vyhledky na její zlepšení jsou navíc omezené,

⁹¹ HLADKÝ, L.: c. d., s. 299.

⁹² HEDGES, Chris: *Leaders in Bosnia are Said to Steal up to \$1 Billion*. New York Times, 17.8.1999.
(<http://www.nytimes.com/>)

⁹³ HLADKÝ, L.: c. d., s. 307.

⁹⁴ *Governance and Democracy in Bosnia and Herzegovina: Post-Industrial Society and The Authoritarian Temptation*. In: United Nations Public Administration Network, s. 35.
(<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018624.pdf>)
(20.3.2010)

⁹⁵ Tamtéž, s. 4.

⁹⁶ HLADKÝ, L.: c. d., s. 308.

protože podaytonský systém rozpočtového federalismu nespravedlivě přiděluje nejvíce financí do regionů s nejmenšími problémy. Mezi skupiny nejvíce ohrožené nezaměstnaností pak patří ženy(jejich nezaměstnanost je vedle Kosova a Turecka největší v Evropě) a mladí lidé.⁹⁷

Rozpočet rovněž neúměrně zatěžují výdaje na přebujelou byrokracii⁹⁸ spolu s výdaji pro členy bojující populace(viz předchozí kapitola), výdaji na ostrahu hranic(viz kapitola Ochrana hranic) a platy úředníků.⁹⁹ Tyto výdaje tvořily v roce 2002 52 % jejího odhadovaného HDP, což z ní dělá jednu z nejvíce zdaněných ekonomik ve střední a východní Evropě.¹⁰⁰

Důležitým rysem bosenské ekonomiky je také neexistence celostátního statistického úřadu. Ten byl sice založen už v roce 1998. Začal však fungovat teprve v roce 2004 a to až na základě rozhodnutí OHR z 21. prosince 2002. Přesto se entity do roku 2005 nebyly schopny shodnout na sjednocení zákonů týkajících se statistiky.¹⁰¹ Pokud jde o sčítání obyvatelstva, bylo poslední provedeno v roce 1991 a další je zatím ve fázi plánu.¹⁰²

4.2.3) Ostraha hranic

Po podepsání Daytonské dohody zůstaly vnější hranice BiH až do začátku roku 2001 zcela propustné. Jednotky IFOR¹⁰³ střežily pouze tzv.

⁹⁷ *Governance and Democracy in Bosnia and Herzegovina: Post-Industrial Society and The Authoritarian Temptation*. In: United Nations Public Administration Network, s. 23. (<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018624.pdf>) (20.3.2010)

⁹⁸ Daytonská smlouva zavedla desítky státních i územně správních institucí. O politickém systému zřízeném Daytonskou mírovou smlouvou viz KASUM, D.: c. d.

⁹⁹ Platy úředníků patří v porovnání s průměrným platem v zemi k těm vůbec nejvyšším.

¹⁰⁰ *Governance and Democracy in Bosnia and Herzegovina: Post-Industrial Society and The Authoritarian Temptation*. In: United Nations Public Administration Network, s. 18. (<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018624.pdf>) (23.3.2010)

¹⁰¹ *Bosnia and Herzegovina Statistical System*. In: United Nations Statistics Division, s. 1-2. (http://unstats.un.org/unsd/statcom/statcom_seminar/Bosnia_Herzegovina.pdf) (23.3.2010)

¹⁰² VUKOTIC, Vladko: BiH politicians squabble over census details. Southeast European Times, 15.12.2008. (<http://www.setimes.com/>) (23.3.2010)

¹⁰³ IFOR neboli Implementation Force byl název mnohonárodnostního úkolového uskupení NATO, které mělo kontrolovat dodržování podmínek Daytonské dohody. *IFOR - mírová*

„daytonskou linii.“ Tuto linii tvořilo demilitarizované pásmo uvnitř BiH kopírující frontovou linii z doby války. Dne 13. ledna 2000 byl přijat Zákon o státní hraniční službě (State Border Service SBS), díky němuž začaly v průběhu roku 2002 chránit státní hranici první společné hlídky Bosňáků, bosenských Srbů a Chorvatů.¹⁰⁴

Problémy s pašováním zbraní, drog, lidí a ostatního zboží však přesto pokračují. Je to dáno jednak nepřehledným horským terénem, ale hlavně vysokou mírou korupce mezi příslušníky SBS a policie celkově.¹⁰⁵ Úroveň korupce se drží v poválečném období prakticky stále na stejné úrovni. V roce 2005 se BiH nacházela podle indexu vnímání korupce Transparency International s 2,9 bodů na 88. místě na úrovni Arménie nebo Moldávie.¹⁰⁶

4.2.4) Tajné služby

Z propojení se strukturami organizovaného zločinu se tajné služby nevyvázaly dlouho po válce. V prosinci 2002 byly jednotkami Stabilisation Force (SFOR) během inspekce továrny Orao zajištěny důkazy o export leteckých dílů do Iráku embargovaného OSN.¹⁰⁷ Krátce nato bylo SFOR zjištěno, že výzvědná služba VRS sledovala nejen SFOR, OHR, i mezinárodní a domácí organizace.¹⁰⁸ Příslušník bosňácké tajné služby AID byl zase obviněn v souvislosti s pašováním zbraní odhalených jednotkami Kosovo Force (KFOR)

operace, 1995 - 1996, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, 6300 příslušníků (včetně SFOR). In: Ministerstvo obrany.

(<http://www.mise.army.cz/scripts/detail.php?id=3708>)

(20.3.2010)

¹⁰⁴ HLADKÝ, L.: c. d., s. 305.

¹⁰⁵ Viz např. PAPIĆ, Srdjan: *Bosnia: Smugglers Find Way Round Border Clampdown: Balkan Crisis Report No. 425, 25-April-2003*. In: Institut for War & Peace Reporting (dále jen IWPR)

(http://www.iwpr.net/?o=157459&p=bcr&s=f&apc_state=hena-Bosnia%20and%20smuggling_3_____publish_date_1_10_long_31)

(20.3.2010)

¹⁰⁶ *Corruption Perceptions Index 2005*. In: Transparency International Bosnia and Herzegovina.

(<http://www.ti-bih.org/Surveys.aspx?ID=cpi2005>)

(20.3.2010)

¹⁰⁷ DOMIN, Thierry: *The ORAO case: A short reminder of the events*. In: Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina – SFOR.

(<http://www.nato.int/sfor/>)

(23.3.2010)

¹⁰⁸ *SFOR Confirms Spying by Republika Srpska Army*. South European Times, 2.4.2003.

(<http://www.setimes.com/>)

v prosinci 2001 v Kosovu.¹⁰⁹ Stejně tak panuje podezření, že do výše zmíněné vraždy bosensko-chorvatského náměstka ministra policie byla zapojena bosňácká tajná služba. Konkrétně se mělo jednat o jednotku MOS.¹¹⁰

4.2.5) Aliance pro změnu – koalice bez nacionalistů

Po parlamentních volbách v listopadu 2000, které vyhrála SDP, byla za nátlaku mezinárodního společenství sestavena koalice deseti nenacionalistických stran známá jako „Aliance pro změnu.“¹¹¹ Sestavena byla z velice nesourodých stran, které spojoval pouze mezinárodní nátlak,¹¹² navíc se nedokázaly shodnout na zásadních reformách. Nacionalisté navíc podněcovali odpor veteránů vůči vládní reformě penzí. Skrze nacionalistické veteránské organizace obviňovali vládu ze znevažování veteránů, čímž přispěli k aktivizaci bojující populace a s tím spojenému neúspěchu nenacionalistických stran v příštích volbách roku 2002.¹¹³

4.2.6) Efekty poválečného politického systému

Koalice nacionalistických politiků s organizovaným zločinem má několik efektů. Mezi hlavními je již v definici zmíněný efekt apatie a nedůvěry v demokratický politický systém. Tento efekt je podpořen neschopností vlády obnovit ekonomiku, postarat se o sociálně nejpotřebnější a zároveň smysluplně investovat prostředky získané od občanů a ze zahraniční pomoci.

¹⁰⁹ PRLENDA, Antonio: *Bosnian Gun Smuggling Ring Exposed*. In: Institute for War & Peace Reporting.

(http://www.iwpr.net/?o=248322&p=bcr&s=f&apc_state=hena-Bosnia%20and%20smuggling_3_____publish_date_1_10_long_41)

(23.3.2010)

¹¹⁰ LUČIČ, Ivo: Security and Intelligence Services in Bosnia and Herzegovina. *National Security and the Future*, 2, 2000, č. 1, s. 97.

(<http://hrcak.srce.hr/>)

¹¹¹ *Bosnia's Alliance for (Smallish) Change*. In: International Crisis Group.

(<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1499&CFID=37792913&CFTOKEN=39496523>)

(23.3.2010)

¹¹² STÝSKALÍKOVÁ, V.—SMÉKAL, H.: c. d., s. 114.

¹¹³ BOUGAREL, X.: c. d., s. 489-490.

Jistota nacionalistických politiků, že se mohou spolehnout na pomoc ze zahraničí spojená s výše zmíněnou apatií vede k přehlížení potřeb občanů. Hlavní zdroje příjmu státu ani nacionalistických politických stran nepocházejí od občanů, kteří by mohli tlačit na vládu. Místo toho jsou občané, zejména výše zmíněné nezaměstnanosti nejvíce ohrožené skupiny, nuceni k zapojení do struktur ilegální ekonomiky. Tato vrstva ilegální ekonomiky pak neformálními cestami financuje nacionalistické politické strany, čímž se uzavírá pomyslný kruh „politicko-kriminální koalice.“

Příkladem ukončení koalice mezi strukturami organizovaného zločinu a politiky může být případ F. Abdiče odsouzeného v Chorvatsku po skončení vlády nacionalistů. Do té doby byl chráněn vládnoucím režimem, se kterým ho pojily obchodní a klientelistické vazby z dob války, které byly přetřhány až smrtí F. Tudjmana a odchodem HDZ do opozice.

Koalice pro změnu zdánlivě představovala příležitost pro podobnou změnu. Ta však byla promarněna nátlakově sestavenou směsicí politických stran s protichůdnými zájmy, která nebyla postavena na podpoře zdola, zejména od nejdůležitější nátlakové skupiny (organizací zastupujících bojující populaci). Výsledkem je ztráta naděje té části voličů, která ještě věřila v možnost radikální změny systému korupce a propojení s organizovaným zločinem.

Nacionalističtí politici se při snaze o získání legitimacy omezili prakticky výhradně na bojující populaci. U ní jsou na rozdíl od zbytku občanů schopni zajistit přijatelnou úroveň sociální podpory, na oplátku získávají vliv nad nejvlivnější zájmovou skupinou v zemi.

Neexistence centrálního statistického úřadu nacionalistickým vládám vyhovuje, protože stěžuje zjištění špatných výsledků jimi vedeného státu. Spolu s neexistencí aktuálního sčítání lidu přispívá k chaotičnosti systému, který je pak snáze přístupný podvodům, protože se při jejich odhalování nelze opřít o objektivní a nezpochybnitelná data.

Pak mohlo docházet ke klientelistickým investicím do nekonkurenceschopných odvětví které nebyly podloženy analýzou a plánovaným cílem. Důvod byl prostý. Nedosažení plánovaných cílů a vlastní

iracionalita zvoleného odvětví by ukázala kontroverzní podstatu takového projektu a sama by zavdávala příčinu k prošetření.

Ustanovení společných hlídek ochraňujících hranice problém pašování pouze omezilo. Pašerácké sítě rozšířené během války měly po jejím skončení dostatek času na etablování v nových podmínkách. Pokud pomineme obrovskou míru korupce, tak jejich odhalení brání krytí oficiálními strukturami státu, mezi nimiž jsou nejdůležitější tajné služby.

Z případu Orazo vyplývá nejen pokračující propojení státních představitelů s organizovaným zločinem pašujícím zbraně, ale i ochrana těchto skupin ze strany oficiálních představitelů státu zastoupených vojenskou rozvědkou. Není pak žádným překvapením, že k odhalení všech těchto kauz pomohly mezinárodní jednotky. Stát natolik napojený na organizovaný zločin není schopen nebo spíše ochoten odhalovat podobné kauzy. V tomto případě se nejedná o selhání jednotlivců, ale celého systému, v němž bude spíše potrestán jednotlivec snažící se takovým jevům zabránit než ten, který se mu přizpůsobí. Přesto všechny problémy nejsou způsobeny pouze vedením státu nebo přímými důsledky války. Například výše zmíněná byrokracie spolu se špatnou distribucí výdajů je následkem příliš silné lokální autonomie nastavené Daytonskou smlouvou. K jejímu reformování však je opět potřeba konsensu mezi politiky v BiH, který nebude dosažen v prostředí etnické zášti podporované nacionalisty.

Výsledný systém potom vyhovuje jak nacionalistickým politikům, tak organizovanému zločinu. Nacionalisté získávají podporou bojující populace voliče a naopak z výše zmíněných důvodů odrazují zbytek voličů od zapojení do politického procesu a snahy o radikální změnu prostřednictvím voleb.

V oblasti úplatnosti státních představitelů bosenský systém jednoznačně organizovanému zločinu vyhovuje. I bez úplatků je možné nacionalistické politiky dostatečně zdiskreditovat zveřejněním původu jejich majetku nebo jejich napojení na organizovaný zločin. Veřejnost je sice vůči takovým zprávám do jisté míry apatická, nacionalisté si ale nemohou dovolit ztratit důvěru mezinárodních institucí, od nichž čerpají finance. Praní špinavých peněz má zajištěné skrze firmy legálně utvořené z dekriminálních válečných zisků. Používání násilí není až na exemplární případy nezbytně nutné. Veřejnost je

apatická, politické elity se o něj z výše uvedených důvodů nezajímají. Pokud by však bylo třeba, mají zločinecké organizace dostatek možností zahrnující také prostředky tajných služeb.

ZÁVĚR

Nacionalismus se ukázal být hlavní motivací politických elit ve válce. V průběhu výzkumu byl sice prokázán nezanedbatelný vliv obchodování a ekonomického uvažování aktérů na všech stranách konfliktu, jeho vliv však není možné přeceňovat. V opačném případě by konflikt nemohl skončit, protože byl zdrojem obrovských příjmů pro obchodující skupiny. Přes rozdíly mezi organizovaným zločinem a nacionalistickými politiky však dokázaly obě skupiny nalézt společný zájem. Organizovaný zločin, který vydělával na obléhání, část těchto tržeb poskytl nacionalistickým elitám svého etnika, čímž bylo zajištěno další obléhání, případně financována příprava na jeho prolomení jako v případě Srebrenice.

Organizovanému zločinu soustředěnému v polovojenských skupinách bylo za tuto vstřícnost tolerováno rabování, výběr mýtného a další aktivity považované v době míru za ilegální. Za určité finanční kompenzace pak organizovaný zločin prováděl etnické čistky, pašování nebo klasické bojové operace podle zadání nacionalistů. Kromě těchto úkolů navázalo spojení nacionalistů s kriminálními skupinami na jugoslávskou tradici najímání zločinců k vraždám politických oponentů. To vyhovovalo jak organizovanému zločinu, tak nacionalistům. Organizovaný zločin si tímto způsobem začal budovat mocenskou pozici přímo uvnitř mocenských struktur státu a nacionalističtí politici získali mocný prostředek k udržení své mocenské pozice.

Z nepřátel každého státu se tak stala pevná součást nacionalistické politiky. Navíc se minimálně z pohledu nacionalistů legitimizoval tím, že pomáhal s budováním státu a zajištěním jeho přežití v časech války. Nacionalistické elity ho začaly nekriticky oslavovat a budoucnost své politiky svázaly s budoucností organizovaného zločinu. Ani jedna ze stran této pomyslné koalice nemohla ustoupit, protože by byla druhou stranou lehce kompromitována. Nacionalisté nemohli připustit únik důkazů o tom, že si najali organizovaný zločin na etnické čištění území. Organizovaný zločin se snaží už ze své podstaty zůstat v utajení a propojení s oficiálními představiteli státu

udržovat na konspirativní úrovni. Po skončení války proto nacionalistické elity přistoupily k neformálnímu stvrzení vzájemného spojení.

Amnestováním ilegálních příjmů z války nacionalisté nepomohli pouze organizovanému zločinu. Tímto krokem obě části vzájemné koalice zlegalizovaly své vlastní válečné zisky a začaly s jejich pomocí budovat podnikatelské aktivity jako základ ekonomiky státu. Tyto podnikatelské aktivity pak mohou sloužit za jeden z kanálů, kterými organizovaný zločin své nacionalistické spojení financuje, čímž udržuje jejich i svou mocenskou pozici. Kromě financování přes podporu podnikatelských aktivit nacionalistických elit mohlo financování oficiálních státních představitelů probíhat i přes systém ZPP, který každá z entit zachovala právě pro tuto příležitost, protože po konci jugoslávského modelu ekonomiky ztratil veškeré další funkce. Ani po jeho skončení není samozřejmě jisté, že nebyly vytvořeny, nebo přizpůsobeny další kanály pro financování nacionalistické politiky. Vysoká složitost ekonomických procesů v BiH by si zasloužila další výzkum, který by mohl financování politických stran blíže vysvětlit.

Fakt, že se ekonomika BiH ani po deseti letech po válce neobnovila alespoň do své předválečné podoby je sice částečně způsoben nevhodným systémem rozpočtového federalismu favorizujícího bohatá centra proti chudým perifériím. Nacionalisté však mají na hospodářské nerozvinutosti také svůj podíl. Měli podíl na zpronevěře zahraniční hospodářské pomoci a zbylé prostředky nevyužívali účelně. Vládní investice se přes síť klientelistických zájmů dostávaly tam, kde napomáhaly naplňování cílů nacionalistických elit. Klientelistickým praktikám vyhovuje obrovský počet pracovníků byrokracie zavedený Daytonskou dohodou. Platy ve státní správě jsou vysoko nad průměrem v zemi, což umožňuje nacionalistickým politikům, kteří si mohou získat přízeň slibem lukrativního pracovního místa ve státní správě výměnou za protislužby, které mohly mít původ ve válce. Vysoké platy pak zpětně zatěžují státní rozpočet, který se není schopen vymanit ze závislosti na zahraniční pomoci.

Před obyvateli BiH kryje špatnou politiku vlády částečně neexistence statistického úřadu na centrální úrovni. Za jeho absence nemá kdo zhodnotit výsledky hospodářství. Existují sice studie mezinárodních organizací

s analýzami státního hospodaření podloženými odhady růstu, ale k těm se mohou občané BiH dostat jedině s vynaložením úsilí a znalostí cizích jazyků. Skrze apatii velké části voličů a nedůvěru v politiku, způsobenou nejen přítomností organizovaného zločinu a korupčním prostředím ale především výše zmíněným nezájmem vlády o okrajové a špatně rozvinuté oblasti, nemá velká část potenciálních voličů o volby zájem.

Nejchudší část obyvatel BiH je tímto systémem nucena k zapojení do šedé ekonomiky. To vyhovuje jak nacionalistům, tak organizovanému zločinu. Organizovaný zločin má ve skupině nezaměstnaných zdroj snadno získatelné levné pracovní síly, nacionalistické elity se nemusí obávat, že by byly ve svých mocenských postech vystřídány reformními politiky. Aliance pro změnu byla v tomto ohledu jen krátkou mezihrou bez možnosti a vůle k hlubší změně systému. Konec aliance navíc jen podpořil skepticismus a apatii té části veřejnost, která v možnost změny nevěřila ani předtím.

Nacionalistické elity sice občas samy přistoupí na reformní změny, ať už z donucení, nebo z potřeby vyrovnávat zahraniční pomocí nefunkční rozpočet. Tyto reformy však nemohou vést k razantním změnám, dokud nebude prověřen původ veškerého majetku. Bez posledně jmenovaného kroku nebude možné odhalit a eliminovat ekonomickou základnu, ze které organizovaný zločin i nacionalisté čerpají prostředky pro přizpůsobení se reformami zavedenému prostředí.

Neschopnost zajistit sociální potřeby nejchudších vrstev kontrastuje s přehnanou péčí o příslušníky bojující populace, v nichž si nacionalisté hýčkají nejvěrnější skupinu voličů a s pomocí jejich organizací podporují v obyvatelstvu nacionalistické myšlení a odpor k jakékoliv změně. Obrovské prostředky, které do této skupiny investují, jsou však dostatečně kompenzovány její účastí ve volbách spojenou s podporou nacionalistických stran.

Že spojení nacionalistických elit s organizovaným zločinem opravdu funguje a může skončit s odchodem nacionalistů do opozice, bylo potvrzeno na příkladu F. Abdiče. Pachatel hospodářské kriminality z 80. let 20. stol. spojil z pragmatických důvodů svůj osud s politikou a za války ovládal jednu ze „zón obchodu.“ Následně přijal ochranu chorvatských nacionalistů, kteří jej

ochraňovali proti trestnímu stíhání. Není náhodou, že jeho trestní stíhání začalo až poté, kdy byli nacionalisté odstaveni od moci.

Hypotéza byla potvrzena. Přesto, že je spousta problémů současné BiH způsobena zásahy ze zahraničí v podobě Daytonské dohody, byly základní rysy poválečného systému ustaveny už za války založením neformální koalice organizovaného zločinu s nacionalistickými elitami. Po válce už byla tato koalice pouze stvrzena legalizací zisků z kriminálních činností za války.

Mezinárodní organizace se snaží již delší dobu tuto koalici rozvolnit, zároveň však napomáhají jejímu bagatelizování, když hodnotí své akce k omezení kriminální činnosti příliš pozitivně jako „velký krok kupředu.“ Tím příliš uklidňují světovou veřejnost a zároveň tak nepřímo přesvědčují nacionalistické elity spolu s představiteli organizovaného zločinu o své slabosti a snadné oklamatelnosti. Dalším nepříмым následkem je omezování možnosti výzkumu propojení zločineckých struktur s politiky. Jak bylo v analýze poválečného systému ukázáno, státní instituce nejsou z důvodu snahy o konspiraci zdrojem objektivních informací. Následkem snahy o přílišný optimismus jsou bohužel zdrojem ne příliš objektivních informací i mnohé z mezinárodních organizací přítomných v BiH.

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Martin Havelka
Název katedry a fakulty: Katedra politologie a evropských studií
Filozofická fakulta
Název práce: Vliv války na utváření politických elit V Bosně a Hercegovině
Vedoucí práce: Mgr. Jan Čuřík, Ph. D.
Počet znaků: 68 345
Počet příloh: 0
Počet titulů použité literatury: 41

Klíčová slova:

Bosna a Hercegovina, politické elity, organizovaný zločin, nacionalismus, občanská válka, vnitřní politika,

Charakteristika práce:

Předmětem této případové studie je analýza vzájemného vztahu organizovaného zločinu s politickými elitami. První polovina práce se zabývá vznikem tohoto vztahu a tím, jaký vliv měla na jeho utváření válka. V druhé části se věnuje zhodnocení poválečného vývoje analýzou základních rysů systému. Závěr je určen shrnutím faktů, zhodnocení vlivu Daytonské dohody na autonomii aktérů a určení limitů výzkumu.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Seznam pramenů

Background Report: Domestic War Crime Trials 2005 13 September 2006, In: The Organization for Security and Co-operation in Europe.

(http://www.osce.org/documents/mc/2006/09/20668_en.pdf)

(23.3.2010)

Bosnia candidate jailed for war crimes. BBC News, 31.7.2002

(<http://news.bbc.co.uk/>)

Corruption Perceptions Index 2005. In: Transparency International Bosnia and Herzegovina.

(<http://www.ti-bih.org/Surveys.aspx?ID=cpi2005>)

(20.3.2010)

DIZDAREVIČ, Raif: *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie: svědectví*. Praha, Jan Vašut 2002, 351 s.

DOMIN, Thierry: *The ORAO case: A short reminder of the events*. In: Stabilisation Force in Bosnia and Herzegovina – SFOR.

(<http://www.nato.int/sfor/>)

(23.3.2010)

EU Organised Crime Threat Assessment 2007. In: EUROPOL the European Police Office.

([http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment_\(OCTA\)/OCTA2007.pdf](http://www.europol.europa.eu/publications/European_Organised_Crime_Threat_Assessment_(OCTA)/OCTA2007.pdf))

(20.3.2010)

Glossary, Federal Bureau of Investigation

(<http://www.fbi.gov/hq/cid/orgcrime/glossary.htm>) (20.3.2010)

Governance and Democracy in Bosnia and Herzegovina: Post-Industrial Society and The Authoritarian Temptation. In: United Nations Public Administration Network.

(<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018624.pdf>)

(20.3.2010)

HEDGES, Chris: *Leaders in Bosnia are Said to Steal up to \$1 Billion*. New York Times, 17.8.1999.

(<http://www.nytimes.com/>)

IFOR - mírová operace, 1995 - 1996, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, 6300 příslušníků (včetně SFOR). In: Ministerstvo obrany.
(<http://www.mise.army.cz/scripts/detail.php?id=3708>)
(20.3.2010)

KAMPSCHROR, Beth: *End of Payment Bureaux*. Central Europe Review, 3, 2001, č. 1.
(http://www.ce-review.org/_search.html)
(20.3.2010)

KOVAC, Janez: *Bosnian Graft Charges Cue The Return Of 'The Untouchables*. In: Institute for War & Peace Reporting.
(http://www.iwpr.net/?o=156155&p=bcr&s=f&apc_state=hena-Bosnia%20and%20smuggling_3_publish_date_1_10_long_71)
(23.3.2010)

PAPIC, Srdjan: *Bosnia: Smugglers Find Way Round Border Clampdown: Balkan Crisis Report No. 425, 25-April-2003*. In: Institut for War & Peace Reporting.
(http://www.iwpr.net/?o=157459&p=bcr&s=f&apc_state=hena-Bosnia%20and%20smuggling_3_publish_date_1_10_long_31)
(20.3.2010)

PRENDA, Antonio: *Bosnian Gun Smuggling Ring Exposed*. In: Institute for War & Peace Reporting.
(http://www.iwpr.net/?o=248322&p=bcr&s=f&apc_state=hena-Bosnia%20and%20smuggling_3_publish_date_1_10_long_41)
(23.3.2010)

Resolution 713 (1991) of 25 September 1991. In: Security Council Resolutions – 1991.
(<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/49/IMG/NR059649.pdf?OpenElement>)
(20.3.2010)

Resolution 787 (1992). In: Security Council Resolution – 1992.
(<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/723/03/IMG/N9272303.pdf?OpenElement>)
(20.3.2010)

Resolution 820 (1993). In: Security Council Resolution – 1993.
(<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/222/97/IMG/N9322297.pdf?OpenElement>)
(20.3.2010)

SFOR Confirms Spying by Republika Srpska Army. South European Times, 2.4.2003.
(<http://www.setimes.com/>)

SUDETIC, Chuck: *Cigarettes a Thriving Industry in Bleak Sarajevo*. The New York Times, 5. 9. 1993.

(<http://www.nytimes.com/1993/09/05/world/cigarettes-a-thriving-industry-in-bleak-sarajevo.html?pagewanted=1>)

(21.3.2010)

The government of Bosnia and Herzegovina: *Letter of Intent of the government of Bosnia and Herzegovina*. In: International Monetary Fund.

(<http://imf.org/external/np/loi/1999/061499.htm>)

(23.3.2010)

Literatura

ANDREAS, Peter: *Criminalized Legacies of War: The Clandestine Political Economy of the Western Balkans*. Problems of Post-Communism, 51, 2004, č. 3, s. 3-9..

([http://www.brown.edu/Departments/Political_Science/documents/Criminalized Legacies of War.pdf](http://www.brown.edu/Departments/Political_Science/documents/Criminalized_Legacies_of_War.pdf))

(23.3.2010)

Bosnia's Alliance for (Smallish) Change. In: International Crisis Group.

(<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1499&CFID=37792913&CFTOKEN=39496523>)

(23.3.2010)

BOUGAREL, Xavier: *The Shadow of Heroes: Former Combatants in Post-War Bosnia-Herzegovina*. International Social Science Journal, 58, 2006, č. 189, s.479-490..

(<http://hal.archives-ouvertes.fr/>) (20.3.2010)

GLENNY, Misha: *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci*. Praha, BB art 2003, 547 s.

HLADKÝ, Ladislav: *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země*. Brno, Doplněk 1996, 388 s.

JUDAH, Tim: *the Serbs: History, Myth & Destruction of Yugoslavia*. London, Yale University Press 2000, 383 s.

KASUM, Damir: *Vývoj politického systému Bosny a Hercegoviny po Daytonu a jeho současná podoba*. Středoevropské politické studie, 8, 2006, č. 2-3.

(<http://www.cepsr.com>)

KUCHTA, Josef - VÁLKOVÁ, Helena a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha, C. H. Beck 2005, 568 s.

LARISE, Dunja: *Corrupted Political Elites or Mafiotic State Structures? The Case of the Federation of Bosnia and Herzegovina*. In: European Training and Research Centre GRAZ, s. 1-14.

(http://www.etc-graz.at/cms/fileadmin/user_upload/humsec/Journal/dunnja_larise_final_version.pdf)

(20.3.2010)

LUČIČ, Ivo: *Evolution and Condition of the Elites in Bosnia-Herzegovina-A Personal View*. National Security and the Future, č. 3-4, 6, 2005, s. 151-174.

LUČIČ, Ivo: *Security and Intelligence Services in Bosnia and Herzegovina. National Security and the Future*, 2, 2000, č. 1, s. 75-104..
(<http://hrcak.srce.hr/>)

NOŽINA, Miroslav: *Mezinárodní organizovaný zločin v ČR*. Praha, KLP 1997, 253 s.

PRTINA, Srdjan: *Přeměna Jugoslávské lidové armády na armádu srbskou. Mezinárodní vztahy*, 40, 2005, č. 4.
(<http://www.iir.cz/upload/Mezinarodni%20vztahy/Archiv/2005/kompletniMV042005.pdf>).

SMOLÍK, Josef—ŠMÍD, Tomáš(Eds.): *Organizovaný zločin a jeho ohniska v současném světě*. Brno, IIPS 2007, 204 s.

STOJAROVÁ, Věra: *Současné Bezpečnostní hrozby západního Balkánu: Kritická analýza konceptu bezpečnosti Kodaňské školy*. Brno, CDK 2007, 295 s.

STÝSKALÍKOVÁ, Věra—SMÉKAL, Hubert(Eds.): *Zahraniční a Bezpečnostní politika Slovinska, Chorvatska a Rumunska a vývoj bezpečnostní situace v Bosně a Hercegovině*. Brno, IIPS 2005, 204 s.

SUCHÁNEK, Marek: *Srbský organizovaný zločin. REXTER*, 2, 2004, č. 1
(<http://www.rexter.cz/srbsky-organizovany-zlocin/2004/05/01/>)

THOMAS, Nigel—MIKULAN, Krunoslav: *Válka v Jugoslávii: Bosna, Kosovo a Makedonie 1992-2001*. Praha, Grada, 2009, 64 s.

THOMAS, Timothy: *Krizový management Spojených národů v Bosně. Problémy a doporučení. Vojenské rozhledy*, 4, 1995, č. 3, s. 50-63.

VULLIAMY, Ed: *Bosnia: The Crime of Appeasement. International Affairs*(Royal Institute of International Affairs), 74, 1998, č. 1, s. 73-91.
(<http://www.jstor.org>)

WOODWARD, Susan: *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*. Washington D. C., The Brookings Institution 1995, 536 s.

ABSTRAKT

Vliv války na utváření politických elit v Bosně a Hercegovině

Tato práce konfrontuje všeobecně přijímaný pohled na občanskou válku v Bosně a Hercegovině jako konfliktu způsobeného nacionalismem s přítomností dalších faktorů motivujících její aktéry k účasti v ní. Vysvětluje vnější vlivy, které vedly nacionalistické elity k vytvoření neformální koalice mezi nimi a organizovaným zločinem. Další část ukazuje důvody, které přesvědčily jedince s kriminálními úmysly, že právě polovojenské skupiny jsou pro ně nejvhodnější. Tato část také analyzuje míru ekonomického uvažování aktérů jako základního elementu války.

Dále práce popisuje etablování nacionalisticko-kriminální koalice po válce prostřednictvím legalizace válečných zisků. Tato část shrnuje stěžejní rysy poválečného systému jako je ekonomická politika vlády, tajné služby, ostraha hranic, organizace bojující populace a vysvětluje selhání důvody selhání Aliance pro změnu. Závěr obsahuje předpověď, že nerozvinutost země a etnická nenávisť bude pokračovat, dokud vládnoucí nacionalistickou-kriminální koalice nebude vystřídána opozicí, která by odhalila původ jejich majetku.

ABSTRACT

Influence of War on the development of Political Elites in Bosnia and Herzegovina

This article confronts a mainstream nationalistic view on the civil war in Bosnia and Herzegovina 1992-1995 with the presence of other factors motivating actors to take part in this conflict. It explains outer conditions that lead nationalistic political elites towards creation of informal coalition between those elites and the organized crime. Next part shows why paramilitary units were most suitable for individuals with criminal motivation on each side of the conflict. Basic part of this chapter includes the fundamental role of economical thought driving both nationalists and the organized crime.

Furthermore, the work deals with post-war establishment of this coalition through legalisation of war profits. This part sums the crucial features of the post-war system such as government economic policy, intelligence agencies, border service, organisations of combatant population and explains the failure of the Alliance for Change. Conclusion is a prediction that ongoing underdevelopment and the ethnic hatredge will continue untill the opposition alternate ruling criminal-nationalist coalition and reveal source of their property..